

La cuina de l'escriptura dels historiadors

Joan Tudela, escriptor i periodista

Josep Maria Corral, fotografiat per Maria Lorenzo

David Ballester, fotografiat per Daniel Sirera

És curiós. Diaris i revistes parlen sovint de la cuina de l'escriptura de poetes i novel·listes, però gairebé mai de la dels historiadors, que és tant o més interessant. Parlem-ne, doncs. I així com conèixer la cuina –en el sentit literal de la paraula– no ens fa perdre la gana, la prova és que cada cop més restaurants tenen la cuina a la vista de tothom, saber com treballen els historiadors ens pot animar a llegir –encara més– llibres d'història.

Hem triat tres cuiners diferents, l'un és un historiador local, l'altre és un historiador nacional i l'altre és un

historiador sectorial. Ens hem fixat en cada cas en dos plats, l'obra més recent i l'obra magna de cada autor.

Cuiner **Josep Maria Corral**, plats *Quan les Cases Barates eren a Santa Coloma de Gramenet* (editorial Llop Roig) i *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet* (Carena). Cuiner **David Ballester**, plats *Una historia de la policia española: de los grises y Conesa a los azules y Villarejo* (editorial Pasado & presente) i els tres volums sobre la història de la UGT de Catalunya

(editats per la Fundació Josep Comaposada). Cuiner **Jaume Fabre**, plats *Cròniques del fang: quan els diaris van donar veu als barris* (editat per l'Ajuntament de Barcelona) i *Tots els barris de Barcelona* (vuit volums) i *Els barris de Barcelona* (quatre volums), coautor d'aquesta obra magna, **Josep Maria Huertas**.

Com que la feina de l'historiador a la cuina és polifacètica, dediquem un apartat a cadascuna de les facetes d'aquesta feina.

La motivació és sempre la voluntat d'omplir un buit de la historiografia

Motivació. El vincle personal amb el tema a historiar pot ser-hi o no. David Ballester mai no ha sigut ugetista i mai no ha sigut policia. Jaume Fabre, en canvi, va viure com a periodista en actiu els anys daurats del periodisme social. Josep Maria Corral forma part de la història del PSUC de Santa Coloma, però no havia ni nascut quan el marge dret, aigües avall del Besòs, de la seva ciutat va ser annexionat a Barcelona. La motivació és sempre la voluntat d'omplir un buit. De vegades, el fet de fer-ho posa en evidència altres buits similars de la historiografia. La publicació d'una història sòlida sobre el PSUC a Santa Coloma és una crida clara a estudiar les històries del PSUC a Badalona, a Sabadell i a Terrassa. Hi ha casos, com el de la història de la policia espanyola, en què allò que més crida l'atenció és que el buit s'hagi mantingut obert durant tants anys, malgrat la importància del tema. Però tot i que la motivació principal és sempre omplir un buit, cosa que és en definitiva el que justifica l'obra, n'hi poden haver alhora d'altres, de motivacions; per exemple, en el cas de *Cròniques del fang*, completar obres anteriors del mateix autor sobre la premsa de Barcelona.

coberta del llibre sobre les Cases Barates

La primera feina d'un historiador és delimitar bé el tema i el període temporal a estudiar

Tema. La primera feina d'un historiador quan entra a la cuina és delimitar bé el tema i el període temporal a historiar. Les tres branques de la policia espanyola (Guàrdia Civil, Policia Armada / Policia Nacional i Cos General/Superior de Policia, inclosa la famosa Brigada Política Social de la dictadura) entre el 1939 i el 2024. El periodisme social a Barcelona entre el 1966 i el 1983. El PSUC a Santa Coloma de Gramenet entre el 1936 i el 1979. Les Cases Barates entre el 1900 i el 1945. Si és una obra en diferents volums, caldrà delimitar-los. La història de la UGT de Catalunya entre el 1888 i el 1936; els anys de la guerra; del 1939 al 1976. Així i tot, els temes delimitats han de ser tractats sempre dins el seu context, això és bàsic. També és important de calcular amb sentit de la realitat l'espai a dedicar a cada apartat del tema estudiat: el volum sobre la UGT de la guerra (només tres anys) és tan o més gruixut que el de la UGT anterior (48 anys) i el de la UGT durant el franquisme (37 anys). Un cop ben delimitat globalment el tema de l'obra a cuinar, cal repetir l'operació en cada capítol i així crear l'estructura del llibre, que no ha de ser un guió de ferro, sinó que pot canviar una mica durant les fases de la recerca i la redacció.

coberta del llibre sobre el PSUC

Fonts. Els ingredients de la cuina de l'escriptura dels historiadors són les fonts d'informació; però l'autor ha de tenir una bona visió de conjunt per poder treure'n profit. Fonts primàries, que són aquelles que corresponen al moment històric estudiat: premsa de l'època (textos i fotografies), cartells, documentació interna i correspondència. Fonts secundàries, que són posteriors: bibliografia i articles. També són fonts secundàries les basades en la memòria personal: autobiografies i aportacions orals. Des de fora de l'ofici d'historiador, tendim a pensar que aquestes últimes tenen una gran credibilitat, perquè representa que són el record viu d'algú que hi era. Però tots tres historiadors coincideixen a malfiar-se'n. Perquè els nostres records canvien amb el pas dels anys, perquè tots tendim poc o molt a autojustificar-nos o, senzillament, perquè no ens vam assabentar prou del que passava al nostre voltant quan vam viure un fet històric. De manera que els nostres cuiners prenen tota mena de precaucions amb les fonts basades en la memòria personal i sempre miren de confirmar el que ha dit una font oral. A *Cròniques del fang*, Jaume Fabre inclou un apartat amb un títol eloqüent: *Les trampes de la memòria*, en què

Els ingredients de la cuina de l'historiador són les fonts d'informació

qüestiona amb gràcia l'autenticitat – no pas la sinceritat– de les històries orals. Ara, una cosa positiva sí que tenen, les fonts orals, i és que, involuntàriament, donen pistes que obren els ulls de l'historiador sobre aspectes inesperats del tema estudiat. Però, evidentment, els grans temples de les fonts d'informació dels historiadors són els arxius. N'hi ha d'excel·lents, però també n'hi ha de poc endreçats i fins i tot d'inaccessibles, com els arxius policials espanyols. Per això David Ballester ha escrit la història de la policia espanyola basant-se només en fonts secundàries i per sort n'ha tingut prou, perquè n'hi ha moltes. Un cop el plat del tot cuinat, és a dir, el llibre d'història publicat, el lector interessat ha de poder conèixer les fonts d'informació i val a dir que tots els llibres comentats aquí faciliten aquesta tasca al lector, encara que de maneres diferents. A la història de la policia espanyola, al costat de la bibliografia i la llista d'arxius consultats, hi trobem una relació molt extensa de notes indicant la font; en canvi, a *Cròniques del fang* les fonts d'informació formen part del cos del llibre, que per cert inclou moltes fotografies amb el peu de foto ben detallat i al final un índex onomàstic.

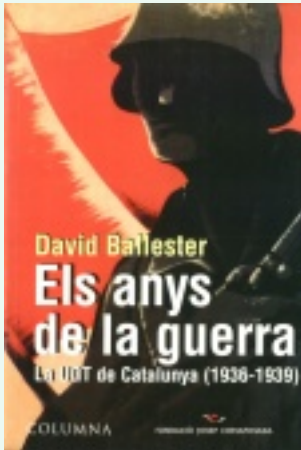
Redacció. El gremi dels historiadors, en última instància, produeix més que res llibres i articles; però què és el que singularitza l'escriptura dels historiadors? A veure. L'escriptura és sempre un procés, que té tres fases que responen a aquests tres verbs: preescriure, escriure i reescriure. Escriure, és a dir, fer el primer redactat, i reescriure, o sigui, polir-lo fins a donar-lo per bo, són feines que no singularitzen l'historiador, perquè les fa de la mateixa manera que els altres professionals que escriuen. Ara bé, la preescriptura, que és tot allò que hem de fer abans d'escriure la primera paraula d'un llibre, sí que és específica dels historiadors: abans de redactar la primera ratlla d'un llibre, l'historiador ha hagut de fer una gran feina de recerca. Aquesta és la singularitat de l'escriptura de l'historiador. Després, és clar, com tothom, haurà d'escriure i reescriure amb rigor, amb claredat, amb amenitat.

coberta del llibre sobre la policia

Ètica. L'ètica professional és present a tots els oficis i no només als que tenen un col·legi professional que vetlla pel compliment del codi deontològic. Aquí parlem de l'ètica dels historiadors. La novel·la històrica no és història, és novel·la. El cinema històric no és història, és cinema. A veure. Per començar, l'historiador ha de comprovar-ho tot, si pot ser en més d'una font d'informació. Si un fet no ha pogut ser comprovat, encara que sembli probable, ha de deixar-ho clar al lector. D'altra banda, l'autor ha de contenir la pròpia indignació davant els fets històrics indignants, ha de deixar que sigui el lector el que arribi a les seves pròpies conclusions a partir de les dades i les anàlisis que ofereix l'obra: és el que fa David Ballester a la història de la policia espanyola. I per damunt de tot cal pensar sempre en el lector: què necessita saber per tenir una bona visió de conjunt del tema. I finalment tenir tothora present aquest lema: la veritat sigui dita. Val a dir que tots els llibres aquí comentats compleixen clarament aquests criteris. Però, què passa quan l'ètica de l'historiador brilla del tot per la seva absència? Doncs que ens trobem davant d'obres que fan veure que són llibres d'història, però que en realitat són pamflets ideològics, que defensen tesis històricament indefensables, sense cap treball seriós de recerca al darrere.

D'arxius, n'hi ha d'excel·lents, però també n'hi ha de poc endreçats i fins i tot d'inaccessibles

coberta d'un dels llibres sobre la UGT

Conclusions. Un cop llegit un llibre d'història, el lector l'ha de pair, és a dir, arribar a les seves pròpies conclusions. Fem-ho. A Santa Coloma de Gramenet, el PSUC va ser el partit de l'antifranquisme i va viure tres èpoques diferents: la guerra, la resistència (1939-1965) i la plenitud (1965-1979). La segregació de les Cases Barates del terme de Santa Coloma la vol tothom, la prova és que són dos ajuntaments colomencs de diferent signe polític els que diuen sí a l'agregació a Barcelona, l'ajuntament de Gramenet del Besòs de la República en guerra l'any 1937 i l'ajuntament feixista l'any 1941. Confirmat: la vigília d'una festa és millor que la festa mateixa: l'ambient que van viure de bracet entre el 1966 i el 1983 el periodisme social i el moviment veïnal va ser millor que el que ha vingut després: una època daurada que va omplir els barris de millores i els cors d'esperances. La història de la policia espanyola després de la guerra i fins ara és la història d'un horror, amb unes línies de continuïtat que travessen la dictadura, la transició, els governs socialistes i els del PP: brutalitat, incompetència, morts a trets, tortures, adscripció a l'extrema dreta, impunitat, amb ministres de l'Interior sovint nefastos. Una història terrible, però que algú havia d'explicar.

coberta de Cròniques del fang

Publicació. Al restaurant, no és el cuiner sinó el cambrer el qui serveix a taula el plat acabat de cuinar. No és l'historiador sinó l'editorial la que fa que el text original d'una recerca esdevingui un llibre d'història amb cara i ulls (tot i que, durant el procés d'edició, l'autor també hi diu la seva). Aquí, entre els llibres comentats, hem triat tres virtuts diferents a subratllar. A *Cròniques del fang*, el títol, que és excel·lent, perquè evoca alhora el fang dels carrers de l'època i el fang de la corrupció; és un títol que, segons explica el mateix llibre, és obra de l'editor, Eugeni Madueño. A *Una història de la policia espanyola: de los grises y Conesa a los azules y Villarejo*, el fet que es complementen molt bé el títol i la il·lustració de la coberta, unes figures de guàrdies civils a l'estil dels soldadets de plom; això deixa clar que el llibre també s'ocupa de la Guàrdia Civil, que és per cert la branca de la policia espanyola que té més efectius. A *El PSUC a Santa Coloma de Gramenet 1936 - 1979*, la fotografia de coberta, que és una foto de família de la candidatura municipal del PSUC que va guanyar les primeres eleccions locals, i encarna bé el final feliç de la història de l'antifranquisme del PSUC: el franquisme va ser políticament vençut a la ciutat. Una altra cosa és la pervivència del franquisme encara ara a la policia espanyola. I també entre els jutges i els magistrats de l'Estat espanyol; però aquesta ja és una altra història. **LT**

L'historiador ha de comprovar-ho tot, si pot ser en més d'una font d'informació